

LUDMANN MIHÁLY

SOMOS ISTVÁN BÁLINT

Pozsony, 1893. dec. 12. – Bécs, 1931. aug. 11.

SOMOS ISTVÁN Pozsonyban született. Édesapja nyomdatulajdonos volt, aki 1909-ben átvette a kismartoni, Őrvidék legrégebbi nyomdájának üzemeltetését. Somos István ezért először a nyomdászatot tanulta ki, ez lett a szakmája. Vázlatfüzetei mesélnek a sokirányú érdeklődéséről. Leginkább az embereket szerette megörökíteni. Mozdulatok és ruházat ugyanúgy érdekelte, mint az egyéni karakterek, arcok. Gyorsan rögzítő rajzmódozójának nagy hasznát vette. Vázlatkönyveibe ceruzával rajzolt leggyakrabban, hiszen ez az eszköz praktikus, mindig kéznél van. Ezenkívül nagy előnye – ahogyan Somos rajzainál is láthatjuk –, hogy jól lehet vele tónusokat alakítani és így plasztikusan megjeleníteni a kiválasztott modelleket. Az embereken kívül leggyakrabban az állatok tűnnek fel vázlatáiban. A tájképek viszonylag ritkák. Ceruzarajzaira a kontrasztos fekete-fehér fotóslátásmód a jellemző. Nem a vonalak szépsége fontos számára, hanem a jól elhatárolható, határozott tónuskontrasztok, amelyek segítségével jeleníti meg a formákat.

A Nagy Háborúban járt Galíciában, majd 1915–1916-ban a soproni hadikórházban rajzolta a sebesülteket. 1917-ben Sopronban, Pozsonyban tartózkodott és megfordult Kismartonban

is. 1918-ban Pozsonyban élt, ahol a háború után műtermet nyitott. Ezután Bécsbe települt át, a Collegium Hungaricum kollégistája lett, ahol 1927-től 29-ig a Művészeti Akadémián Jettmar grafikai mesteriskolájában tanult. Később visszatért Pozsonyba. Itt elsősorban grafikusként tevékenykedett, de zsáner- és tájképeket is festett. 1923-tól a Kismartoni Művészbartók Egyesületének tagja, Budapesten pedig az Iparművészek Országos Egyesületének, ahol 1930-ban háznaggyá választották. Ebben az évben, 1930. május 25-én Horthy Miklós kormányzó vitézzé avatta. 1931-ben egy bécsi utazása során tífuszban halt meg.

Collegium Hungaricum előtt

Testvérbátyja, Somos Árpád „de Talbor” néven vált ismertté. Miután Pozsonyt és Kismartont a trianoni békediktátum elcsatolta Magyarországtól, Franciaországba távozott, ahol mint portréfestő szerzett magának nevet.

GALÍCIA

Orosz sír, 1915. VI. 19-én. A felirata egyértelműen tudósít az ábrázolt témáról. Léckerítéssel szépen bekerített, még magasodó sírhalom, fejféként ortodox kereszt.

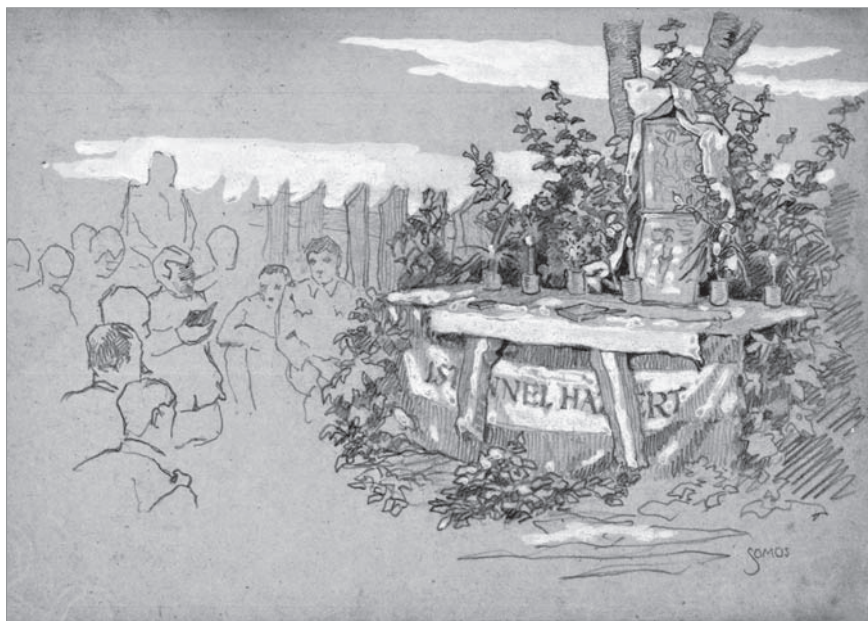
Térdeplő, imádkozó katonák egy asztal előtt, amelyen égő gyertyák és szentképek egymás fölött. A felső Kálvária lehet az alsó feszület. Az asztal alatt molinón jól látható felirat: *Istenel, Hazáért.* A rajz kiemelt része az asztal. Szokatlan módon Somos itt a barnás papíron fedő fehérrel használt a grafitceruza mellett. Olyan, mint egy készülő történelmi kép vázlatja, gondosan előkészítve, megtervezve. A leghangsúlyosabb része az asztal és a rajta, valamint körülötte levő növényzet. Azért is szokatlan, mert a művészt különösebben nem érdekelte a természet, itt viszont aprólékosan kidolgozta az ágakat és leveleket. Nincs dátumozva, csak szignálva.

Szabó hadnagy széken ülő egész alakos portréja. Gondolkodó, elme-

rengő pózban. Görbe botja mutatja, hogy sebesült lehet. Grafit, a ruhán erőteljes fény-árnyék ellentétekkel, az arc néhány vonallal és tónussal jelzett, de karakteres. Ebben Somos megtalálta a számára vonzóbb ábrázolási lehetőséget. Nem a sokalakos képek, hanem az egyes emberek érdeklik, akár portrészerűen megörökítve.

Az, hogy Somos rajzoló fantáziáját minden megragadja, többek között az ebben a vázlatkönyvben a következő oldalon levő rajz is mutatja, amely egy öregasszonyt ábrázol, valamint egy csatornarácsot két madárral.

A háborús rajzok között van olyan, ahol fontosnak tartotta, hogy vázlatkönyvébe beírja a helyszínt, pl. *Osuwka Dolna*, és a rajz készítésének az idejét, 1915. VI. 23. A ceruzarajzon egy boronaház előtt női alak áll, akit a művész beállított. A nő viselete érdekelt, megragadta őt az egyedisége, ezt fedő fehérrel is kiemeli. A különös kötény és a sapka számára rajzi érdekesség. Ebben látható a rajzoló sokirányú érdeklődése, és mint a többi vázlatkönyvből kiderül, a viseletek iránt ez később is megmarad.

Istennel, Hazáért

A következő oldalon is megjelenik egy nő, de itt abban más, hogy kendő van rajta, ami csúcsos sapkát rögzít a fejhez. Ugyanezen a lapon egy ülő fiúgyermek is látható, kalapban. Mind-egyik figura meztláb van. Szignatúra csak ezen a lapon van, de mind a két rajznál (az álló nőnél *Somos Pista*, a fiúnál *Somos P*) a dátum itt is: 1915. VI. 23.

SOPRON, KATONAKÓRHÁZ, 1915–1916

Nevesített katonák, akik a vázlatok szereplői: Radulescu hadnagy, Szóczy hadapród (aki elveszítette bal lábát), Havel hadapród. Ők a megnevezett sebesült tisztek, akiket Somos István lerajzolt.

Miről szólnak ezek a rajzok? A hadikórház ápolónője teszi azt, amit mindennap szokott. Egy másik rajzon azt látjuk, hogy egy lábadozó katona kosarat készít. A legkedveltebb tevékenység azonban az újságolvasás. Somos többször is lerajzolja ezt a foglalatosságot. Érthető, mert a katona kíváncsi a hírekre. A művésznek ez jó póz, mert a „modell” viszonylag moz-

dulatlan tud maradni tevékenység közben is. Ezért kedvelt az alvó katona téma is. Ismeretlen alvó sebesültekről is több rajzot készített. Megjelenik a vázlatok között a borbély, aki nélkülözhetetlen a katonák között. Mi ragadta még meg a művész figyelmét? Megdöbbenő rajz a megörökített katona, aki kaszál, de a bal karja műkéz, hasonlóan, mint a kosárfonónak. Emberi sorsok, amelyek meghatározzák a sebesültek jövőjét. Somos István érdeklődéssel rajzolja őket, arcukat alig jellemezve.

Radulescu hadnagy a soproni kórházban. Egész alakos, a kórházi ágyon ülve és profilból megrajzolva. A rajzi technika itt világos és vonalakkal alakított, de körberajzolt felületen tónus hatás, átmeneti árnyalás nélkül. Másik rajzon „Radulescu hadnagy úr” felirattal a hadnagy széken ülő portréigényű grafika.

A következő lapon két ülő katona. Az első Radulescu, a másik Szóczy, akinek a rajz szerint hiányzik a bal alsó lába. Szóczy hadapród kereveten pihen és itt is jól látszik a sebesülés következménye.

Szabó hadnagy

Szóczy hadapród egészen fiatal katonára, aki fekvő írásfüzetébe. Ő az, kit Somos többször megörökített, valami miatt megnyerő volt számára. Havel hadapród csak egy rajzán jelenik meg, fejét párnával feltámasztva olvas. A másik két lapon névtelen katonák alszanak, arcuk alig látszik a párnában.

„A nagy szimuláns” feliratú rajza. Nem ír nevet, de a cím azt mutatja, hogy a kórház ápolottjai között voltak olyanok, akik a többiek megítélése szerint indokolatlanul töltötték ott időt.

A következő lapokon tollal és ceruzával készült tábori kórházi jeleneteket örökített meg, ágyban fekvő betegek, sebesültek, dátum és szignatúra nélkül. *Ágyban fekvő katonák, 1916. január 30.*

A füzetben még egy katona arca. Szokatlanul nagy a megrajzolt arc a lapon. Hiányoznak a megszokott fotószerű árnyékok. Itt szögletes és kemény vonalak érzékeltetik a fej karakterét. Jókedvű és önfeledten nevető, ami szokatlan a hadikórházban. Ő *Tudoran, a dadogó*. A rajzon szereplő dátum: *1916. június*.

POZSONY, 1917

Bár zajlik a háború, és ezt már mindenki érzi, ám az emberek szórakozásra vágyanak. Társasági élet, hangversenyek, kávéház, színház. Persze háború van, újra és újra feltűnnek a rajzokon a katonák is. Ilyen az a rajz is, amelynek főszereplője Drahos, akit széken ülő katonaként ábrázolt. A rajz 1917 májusában készült. **Drahos István** (1895–1968) budapesti születésű művész, aki hírnevet az ex librisekkel szerzett magának. Ezek kisméretű fametszetek, amelyek figyelembe vették a megrendelő kívánságait is, de nagy szerepet ka-

Tudoran, a dadogó

pott a művész emberismerő képessége és szakmai tudása. Közel kilencszáz művet készített. Ez Drahos számára a két háború között a megélhetést is jelentette. Emellett 1933-tól 1957-ig Szentesen rajztanárként tevékenykedett. Közben könyvillusztrációkat is rajzolt. Mestere, Helbing Ferenc az Iparművészeti Iskola tanára volt, aki bélyeg- és bankjegyterveivel vált ismertté. Drahos István

Drahos István

rendszeres kiállító művész volt. Mint Somos Istvánnak, az ő édesapja is nyomdász volt, és a rajzi világukban mindkettőjüknek fontos volt a valóság hiteles megjelenítése. Drahos István szerencsésen túlélte a két világháborút, ellentétben Somos másik művészbarátjával, Uy Gézával.

Csabai Uy Géza (1889–1918)

Autodidakta festőművész. Budapesti szabadiskolákban tanult. Részt vett a Nemzeti Szalon kiállításain, 1914-es tavaszi tárlatán két csendéletet állított ki Fehér edények és Aranyos edények címmel. Tájképet is festett. A Tabán című festményén behavazott háztetőket, színes falakat és sietős, kisméretű embereket örökített meg. A kép határozott szerkesztése a konstruktivitás iránti érzékenységről, a színes árnyékok, mint a hó felületén megjelenő kék árnyékok, az impresszionizmus természetábrázolásának ismeretére vall.

A Somos-vázlatkönyv harmadik lapján Uy Géza szomorú katonaportréja látható. Azt, hogy kit ábrázol a rajz, az aláírás tudatja. A barátja és családja másik rajzon is megjelenik, *Csabai Uy Gézáé kisfiával, Pozsony, 1917*.

Egy másik vázlatkönyvben szerepel **Lénárd Imre** (Zombor, 1889 – Budapest, 1918), aki szintén túlélve a háborút a járványban halt meg. A Képzőművészeti Főiskolán tanult, mestere többek között Ferenczy Károly volt. Tájképei a nagybányai plein air ismeretéről tanúskodnak. A Díszkert című képét széles ecsetvonások és erőteljes kontrasztok jellemzik (ez utóbbiban hasonlít Ferenczy Károly olyan képére, mint pl. a Festőnő). A Nemzeti Szalon kollektív kiállításán szerepelt és tagja volt a KÉVE-nek. [Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete Művészcsoporthoz, Budapesten alapították 1907-ben Szablya-Frischauf Ferenc festő és

iparművész kezdeményezésére. Az első világháború idején a KÉVE tagjainak támogatásával kórházat építettek az Iparművészeti Főiskolában a sebesültek ellátására. A csoport négy évtizeden át működött, számos kiváló képző- és iparművész volt tagja.] Az 1914-es Nemzeti Szalonban két képét állította ki, Naphegy és A keszthelyi strand címmel.

Még egy festő bukkan fel Somos István rajzai között. **André Rezső Rudolf** (Kisbér, 1837 – Nürnberg, 1920) Münchenben és Bécsben tanult s a világháború kitöréséig Németországban élt.

Pihenő katona, 1916 (szén, grafit)

Itt grafikusként folyóiratok számára készített rajzokat. 1914-től Sopronban rajztanár. Egyéni kiállítást az Ernst Múzeumban rendezett 1917-ben.

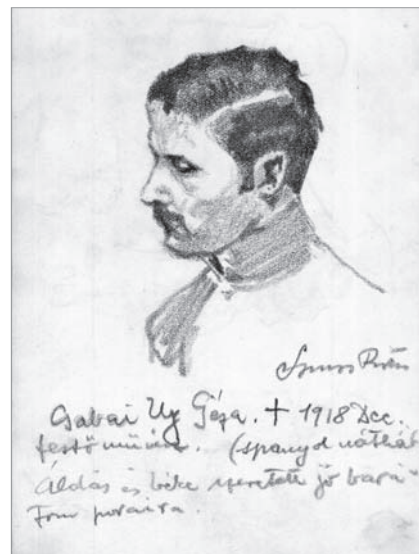
Napsütésben sétálók c. képe színgazdag. A falusi utca képe, házak és fák uralkodnak és előttük sétáló női alakok. Erőteljes színvilága, a színes árnyékok a posztimpresszionizmus ismeretét mutatja. Témaválasztása és világa közel áll az alföldiek ekkor kibontakozó festészetéhez. A vázlatkönyvben szereplő André-rajz: *Szalay Sanyi* színes ceruzarajz. *Rajzolta André Rezső festőművész, 1917. július*

Ebben a vázlatkönyvben szereplő rajzok, mint pl. az Ülő nő, Sopronban készült 1917-ben, de megfordult a festő Vulkapordányban, Kismartonban és Nezsiderben is.

Nezsider, várrom. 1917. augusztus 14. Több rajz készült itt, kellemes kirándulás a háború zajában, mert a rajzok megörökítik a kísértő társat. *Romokon ülő, álló nő. „Várromban várom”* szellemes nyelvi játék.

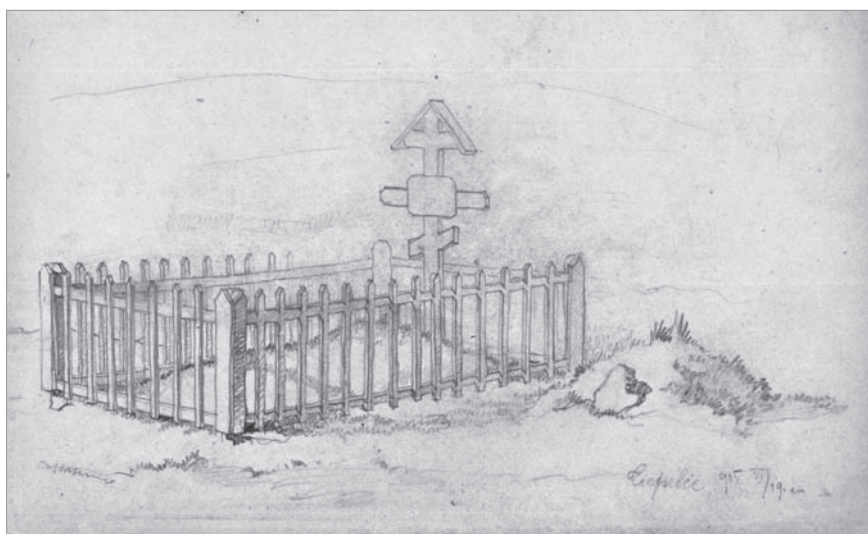
A háborúra utaló képek sem maradhatnak el. Somos kedvenc témája, a katonaportré ebben a füzetben is megjelenik, *Janák László zászlós* portréja mutatja ezt.

Somos István Bálint sokoldalú művész volt. A világháborúban ő még nem tartozhatott a sajtóhadiszállás művészei közé, de mint mindenre kíváncsi és mindent megörökíteni vágyó rajzoló sok művet készített. Legjobban az arcomok érdekelték, de naturális hitelességgel jelenítette meg az alakok mozgatait és karakterüket. Élete döntő részben a nyugati határszélhez kötődött: Pozsony, Sopron, Kismarton, ahol legtöbbet tartózkodott és élt. A rajzait magyarul, nyelvilag szabatos és igényes módon egészítette ki szövegekkel. A trianoni diktátummal határon kívülre került országrészekben tevékenykedett

Csabai Uy Géza festőművész. †1918. december, spanyolnáthában. Áldás és béke szeretett jó barátom poraira

tovább, de a magyar művészeti életben is vállalt szerepet. Vázlatkönyvei különlegesek. Ritka, hogy így megmarad egy rajzoló ennyi füzete. Ezekben egy fotografikusan rajzoló művész világa bontakozik ki, aki éli az életét, úgy, ahogyan azt részben a történelem megszabta. Galíciában, vagy a soproni hadikórházban, vagy Kismartonban és Pozsonyban. Közben megörökítette a számára érdekes embereket, akik elvesztek már az időtlenségben. Csak Somos rajzaiban élnek tovább.

Orosz sír